ONS MARKENBOEK

Gorssel, juli 1998
16e jaargang, No. 3

ISSN: 0169-5819

ONS MARKENBOEK

Uitgave van de oudheidkundige vereniging De Elf Marken te Gorssel.

De vereniging is opgericht op 27 september 1983 en heeft ten doel "de beoefening van de geschiedenis in het algemeen en in het bijzonder die van de gemeente Gorssel, waaronder mede wordt begrepen het grondgebied van de gehele, huidige en vroegere, burgerlijke gemeente Gorssel alsmede de bevordering in zo breed mogelijke kring van de belangstelling voor de geschiedenis van de gemeente Gorssel in al haar aspecten".

BESTUUR

Voorzitter : H.J. Jansen op de Haar, Bargeweg 16
7211 DC Eefde, tel 0575 540785

Secretaris : W. van de Kamp, Lochemseweg 38
7214 RK Epse, tel 0575 493037

Penningmeester : H.F. Bruil, Molenweg 22
7213 XG Gorssel, tel 0575 491822

Leden : R. Boschloo, Hogenkampsweg 3
7218 BT Almen, tel 0575 431261
C. Bremer, Hoefslag 12
7213 BW Gorssel, tel 0575 493428
Mevr. W.J. Holtslag-Harkink, Blauwedijk 11
7218 BJ Almen tel 0575 431744
H.A. Klein Ovink, Wittendijk 6
7216 PL Kring van Dorth tel 0573 221317
J. Nijenhuis, Wunderinklaan 3
7211 AG Eefde, tel 0575 515761
J. Pasman, Heideweg 14
7217 TE Harfsen, tel 0573 431248
A.M. de Ruiter, Joppelaan 14
7213 AC Gorssel, tel 0575 492139
H. Schoenmaker, Lochemseweg 28
7244 RS Barchem, tel 0573 441932

REDACTIECOMMISSIE

Voorzitter : A.M. de Ruiter, Joppelaan 14
7213 AC Gorssel, tel 0575 492139

Leden : N. Kuik, Het Wilgert 8
7214 AV Epse, tel 0575 493170
H. Meedendorp, Elfuursweg 22
7213 EN Gorssel, tel 0575 492074

ONS MARKENBOEK

16e jaargang, no. 3, juli 1998

INHOUD

blz.

Mededelingen van het bestuur en de redactie 2

Notulen van de ledenvergadering op donderdag 7 mei 1998 3

Excursie Deventer 1998 5

Klachten over de „Oude Havesman" te Eefde
door H.J. Jansen op de Haar 6

Gesneuvelde militairen in Indonesië (2) 7

De drie kieften te Epse
door W. van de Kamp 8

De oudste torenklok van Gorssel
door H.J. Jansen op de Haar 15

De plaatsnaam Harfsen
door W. Besselink 18

Burenruzie tussen de Schoolt en de marke Verwolde, Laren en Oolde
door G.J. Beuzel 21

Diligencedienst Arnhem - Deventer 29

Nieuws uit de bibliotheek (4)
door H. Schoenmaker 30

Aanwinsten bibliotheek (7)
door H. Schoenmaker 30

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR EN DE REDACTIE

Het 600ste lid
Hoera, het is zover! Opnieuw is een mijlpaal bereikt.
Het 600ste lid is ingeschreven. Hierbij heeft zich echter een bijzonderheid voorgedaan, er kwamen op dezelfde dag namelijk twee aanmeldingen binnen.
Het bestuur heeft gemeend om geen teerling te werpen, doch beide kandidaten te boekstaven als nummer 600. Hun namen zijn:
Mevrouw H.J. van de Straat-Koning te Almen en de heer M.C.M. van Tongeren te Joppe.
Wij heten hen van harte welkom in onze vereniging en hopen van ganser harte dat zij veel plezier en nut van hun lidmaatschap zullen ondervinden.

Ach lieve tijd
Inmiddels is de laatste bijdrage, nummer 18, verschenen en is het door deze nummers gemaakte boek voltooid. Een prachtig boekwerk, vol met soms nog niet eerder gepubliceerde foto's, siert nu onze kast in de bibliotheek in het Richtershuis. Wij danken hiervoor Uitgeverij Waanders te Zwolle.
Het laatste nummer staat in het kader van het Bestuur en de Bestuurders. Van Graaf Wichman tot de Graaf van Gelre, van gebied Gelre tot hertogdom Gelre. Uiteindelijk deeluitmakend van het Koninkrijk Nederland.
Het rijke verleden, item van het eerste nummer, heeft met deze serie invulling gekregen. Er is weer een stuk geschiedenis van de Achterhoek en De Liemers geboekstaafd.
Wij kunnen dus onze reeks eindigen met:
Dag, Lieve Tijd!

Vacature bestuur
Ons bestuurslid J.M. Schoneveld heeft te kennen gegeven dat hij zijn taak tussentijds wil beëindigen. Wij bedanken hem voor zijn inbreng en gaan op zoek naar een nieuwe vertegenwoordig(st)er uit Epse voor het bestuur van onze vereniging.

Viering derde lustrum
Zoals vermeld tijdens de ledenvergadering en in Ons Markenboek van april jongstleden willen wij in september aandacht besteden aan ons 15-jarig bestaan.

We hebben de volgende activiteiten gepland:
1. Officiële bijeenkomst op vrijdag 25 september van 16.30 tot 18.00 uur in het gemeentehuis. U wordt van harte uitgenodigd hierbij aanwezig te zijn.
2. Expositie in de hal van het gemeentehuis. Alle werkgroepen zullen hier een presentatie van hun werk geven. Deze tentoonstelling zal vanaf 25 september gedurende een maand tijdens kantooruren te bezichtigen zijn.
3. In september geven wij een extra nummer van Ons Markenboek uit.

Kopij voor het volgende nummer dient uiterlijk **1 september 1998** bij de redactiecommissie binnen te zijn (indien mogelijk met afbeelding).

NOTULEN VAN DE LEDENVERGADERING OP DONDERDAG 7 MEI 1998

Voor het eerst sinds lange tijd zijn we weer te gast in de Roskam. Bij de entree wordt de leden een kopje koffie namens de vereniging aangeboden.
De voorzitter opent om 19.35 uur de vergadering en kan een honderdtal leden welkom heten, in het bijzonder de heer G. Hekkelman, vergezeld door zijn echtgenote. De heer G. Hekkelman zal het tweede deel van de avond verzorgen met een dia-serie over het landgoed 't Amelte.
De voorzitter doet een aantal mededelingen vooraf:
- Aanvulling op de agenda:
Punt 5. Vacature kascommissie in verband met reglementair aftreden van de heer F. Kroeze.
Punt 6. Vacature voor Almen in het bestuur: kandidaat is mevrouw W.J. Holtslag-Harkink.
- Enkele bestuursleden zijn door de commissie algemeen bestuur van de gemeente Gorssel gehoord over de plannen van een archieffusie in de gemeenten Vorden, Warnsveld, Lochem, Brummen, Voorst en Gorssel. Wij hebben, evenals Voorst, onze grote bezwaren hiertegen naar voren gebracht. Voorlopig is voor wat betreft deze twee gemeenten van het overbrengen van de archieven naar Zutphen geen sprake. Het blijft echter onze zorg!

- De voorzitter vermeldt dat onze secretaris op dit ogenblik in het ziekenhuis verblijft om een operatie te ondergaan. Hij wenst hem een goed herstel toe. Dat we hem weer spoedig in ons midden mogen hebben!
- De genealogische dag wordt dit jaar op 6 juni gehouden, evenals andere jaren in het Richtershuis te Harfsen.

De notulen van 1 mei 1997 en het jaarverslag 1997 van de secretaris worden zonder op- of aanmerkingen goedgekeurd.
Ook over het financieel verslag van de penningmeester zijn geen opmerkingen.
Tot nieuw lid van de kascommissie wordt benoemd mevrouw J. Vreeman uit Eefde.
De bestuursleden C. Bremer, H. Klein Ovink en H. Schoenmaker worden bij acclamatie herkozen. Ook benoeming van mevrouw W. Holtslag-Harkink vindt onder applaus plaats.

De voorzitter vermeldt in het kort de plannen voor de viering van het 5e lustrum op 25 september aanstaande.
Gedurende één maand wordt een expositie gehouden in het gemeentehuis en er verschijnt in september een extra nummer van Ons Markenboek. In het julinummer van Ons Markenboek leest u er meer over.

Van de rondvraag maakt niemand gebruik, waarna de heer H. Schoenmaker kan melden dat de reis naar Münster doorgaat met 65 deelnemers. Hij heeft een grotere bus moeten bestellen, nu kunnen er maximaal 75 personen mee.

De voorzitter besluit dit deel van de vergadering met de mededeling dat we inmiddels de 600-leden grens gepasseerd zijn. Omdat lidnummer 600 en 601, te weten de dames Van de Straat en Van Tongeren, zich op hetzelfde moment aanmeldden, beschouwen we beiden als het 600ste lid. Helaas is mevrouw Van Tongeren vanavond verhinderd. Mevrouw Van de Straat krijgt, als attentie, door de voorzitter het boek over J.D. van der Capellen overhandigd. Uiteraard zal mevrouw Van Tongeren dit ook ter hand gesteld worden.

Om 20.00 uur precies krijgt de heer G. Hekkelman het woord, die op een zeer boeiende wijze vertelt en unieke dia's laat zien over 't Amelte. Voor de pauze belicht hij de ontstaansgeschiedenis van dit, oorspronkelijk 100 hectare grote, landgoed. Na de pauze

komen de periode 1944 - 1945 en de na-oorlogse periode aan de orde. Iedereen heeft deze lezing met grote belangstelling en waardering gevolgd, hetgeen tot uiting kwam in een welverdiend applaus.
Namens de vereniging bedankt de voorzitter de spreker met de overhandiging van een enveloppe met inhoud en beëindigt hiermee om 22.00 uur de avond, na iedereen wel thuis gewenst te hebben.

EXCURSIE DEVENTER 1998

H. Schoenmaker

De werkgroep excursies nodigt de leden van De Elf Marken uit voor een stadswandeling in de Hanzestad Deventer op zaterdag 15 augustus 1998.
Het programma is als volgt:
Vertrek 's middags om twee uur vanaf het museum De Waag op de Brink in Deventer voor een twee uur durende stadswandeling onder leiding van een VVV gids door het Bergkwartier en nog een stukje van de historische binnenstad. Tijdens de wandeling komt ook het industrieel erfgoed in het Bergkwartier ter sprake.
Van iedere deelnemer wordt een bijdrage in de kosten verwacht van zes gulden per persoon, te betalen bij de start van de wandeling.
Opgave, graag spoedig, bij Henk Klein Ovink, telefoon 0573-221317, of Heiko Schoenmaker, telefoon 0573-441932. Bij onvoldoende deelname gaat de excursie niet door.
Om vier uur eindigt de wandeling op het Grote Kerkhof. Hierna kunnen de deelnemers op eigen gelegenheid en voor eigen rekening neerstrijken op een van de vele terrasjes in de koekstad Deventer. De werkgroep hoopt op goed weer.

KLACHTEN OVER DE "OUDE HAVESMAN" TE EEFDE

H.J. Jansen op de Haar

Burgemeester J.J. de Vuller kreeg herhaalde malen klachten over het laten weiden van vee op gronden van anderen. We vermoeden dat de meeste klachten wel mondeling zijn overgebracht en niet op schrift werden gesteld. We vonden zo'n klacht van de heer "Officier bij de Regtbank van Eersten Aanleg" te Zutphen, de heer A. Steenlack. We vonden niet alleen de aanklacht, maar ook het proces verbaal van de veldwachter en het antwoord van de burgemeester.
Op 1 augustus 1822 schreef de officier bij de rechtbank van eerste aanleg te Zutphen het volgende:

"Herhaaldelijk zijn bij mij klagten ingekomen van Ingezetenen onder Gorssel wegens vermissing van te velde staande Garven of Graanschoven, alsmede wegens het laten grazen van koeijen en paarden op de landerijen van anderen, bijzonder door zekeren persoon de oude Havesman genaamd, welke aan het heideveld een huis moet hebben gebouwd, en geene weide bezit, noch in pacht heeft, maar zich alleen op die wijze het noodige voor zijn vee weet te verschaffen, terwijl ik tevens onderrigt ben dat de Veldwachter ook, aangezien herhaalde verzoeken der eigenaren, in gebreke blijft daarop te vigileren, en wel uit hoofde hij, zowel als de buren, voor dien persoon beducht zou zijn, daar volgens informatiën het vee van dien persoon nog dagelijks op eens anders grond, tegen hunnen wil, wordt uitgedreven, zoo verzoek ik UEd. den Veldwachter uwer Gemeente ernstig te gelasten in die buurt te houden, te surveilleren, en van tijd tot tijd des nachts te waken, teneinde zoo mogelijk dit kwaad te beteugelen en om mij, na verloop van eenige tijd hieromtrent berigt in te zenden.

w.g. De Officier bij de Regtbank van Eersten Aanleg te Zutphen,
A. Steenlack"

Vermoedelijk heeft burgemeester De Vuller er geen gras over laten groeien, want een maand later is er het volgende proces verbaal van de veldwachter:

"De ondergeteekende Jannes Weber, Veldwachter des Schoutambts Gorssel verklare hiermede, op den Eed bij den aanvang mijner bediening gedaan, dat op Donderdag den vijfden September

1800 twee en twintig, des morgens ten negen ure, bij mijne tourneé door de Buurschap Eefde, heb bevonden, dat twee stuks koeijen, toebehorende aan zekeren Barend Evers of Havesman op de groengrond langs het Akkermaalshout van een kamp Bouwland onder het Erve Schurink, in voormelde Buurschap, zijnde het eigendom van den Heer Advocaat Thooft te Zutphen, wierden gehoed. En heb ik hiervan dit Proces Verbaal opgemaakt en geteekend om te strekken daar zulks behoort.

Te Gorssel den 5 September 1822
w.g. J. Weber"

Op 9 september 1822 nr. 137 schrijft de burgemeester de volgende brief:

"Ter voldoening aan UwEdel. aanschrijving van den 1 Augustus l.l., let.nr. A 367, heb ik de eer te berigten, dat door den Veldwachter dezes Schoutambts, Jannes Weber, op Donderdag den 5den dezer, des morgens ten negen ure, bij zijne tourneé door de Buurschap Eefde, is bevonden, dat twee stuks koeijen, toebehorende aan de oude Havesman ofwel Barend Evers genaamd, bij UwEd. voornoemde aanschrijving bedoeld, op de groengrond, langs het Akkermaalshout van een Kamp Bouwland onder het Erve Schurink in voormelde Buurschap, zijnde het eigendom van den Heer Advocaat Thooft te Zutphen, werden gehoed. Voorts hiervan Proces Verbaal opgemaakt, en aan den Heer Polici Ambtenaar van het Kanton Warnsveld, overgegeven heeft."

Het besluit van het kanton Warnsveld hebben we niet gevonden, dus weten we niet hoe het de oude Havesman verder is vergaan.

GESNEUVELDE MILITAIREN IN INDONESIË (2)

Op het artikel in ons Markenboek no. 2 van april 1998 kregen wij van Heer T. Woertman te Gorssel de volgende aanvulling door betreffende Wichman.
Wichman Lambertus, geboren te Rheden 6 maart 1927.
Wonende te Epse, Deventerweg 77 oud P. 127.
Overleden 26 juni 1947 te Sidoardjo.
Erebegraafplaats Kembang Kunung Soerabaja.
Onderdeelsoldaat I.V.G. Bat. Infanterie.

DE DRIE KIEFTEN TE EPSE

W. van de Kamp

„Deze drie kieften kunnen u niet vermaken,
Kom binnen en proef de drank, die zal u beter smaken"

Lange jaren was deze spreuk, geschreven onder de afbeelding van drie kieviten, het naamkaartje van bovengenoemde herberg. Het schild hing aan de zijgevel van het pand en moest de vermoeide reiziger naar binnen lokken.
De afspanning annex boerderij behoorde tot 1760 tot de bezittingen van het kasteel Dorth, dat ongeveer 20 minuten noord-oostwaarts is gelegen, richting dorp Bathmen. In de Markevergadering van 1698 werd het café genoemd als „Den Kievit". De herberg is gesitueerd aan een kruispunt van wegen, namelijk de Lochemseweg / Joppelaan / Bathmenseweg / Driekieftenweg. De Driekieftenweg, destijds niet meer dan een karrenspoor, liep achter de herberg door in de richting van de huidige Schepersweg. Deze Driekieftenweg was toch een belangrijke „verkeersader", want de weg maakte deel uit van de zogenaamde Hessenweg die van Duitsland naar het westen van Nederland liep. Er waren overigens meer van die Hessenwegen.
Vanaf de doorwaadbare plaats in de IJssel, ongeveer waar nu de nieuwe brug in de A1 ligt, liep deze weg langs herberg De Pessink, stukje (huidige) Lochemseweg, Oude Larenseweg, Drie Kieftenweg in de richting van oud Harfsen. Daarna in de richting van de Spitholterbrug bij Almen.
Meester H.W. Heuvel zegt, dat de herberg was gelegen aan de rand van de grote heide en hierdoor een strategische plaats had. Tegenwoordig zou dit een plaats kunnen zijn voor bijvoorbeeld een Van der Valk-Motel. De reiziger vanaf het oosten had een zware rit over de heide achter de rug en had behoefte om mens en dier even rust te gunnen. Het paard met rijtuig of koets kon in de nabij gelegen doorloopstal worden geplaatst, hetgeen gemakkelijk was bij het vertrek op de volgende dag. Het rijtuig hoefde immers niet gekeerd te worden, de paarden konden in de stal zo weer worden ingespannen en de reis kon worden voortgezet.
De reiziger vanaf het westen kon, voordat hij de grote heide overstak, eerst nog een paar glèskes janever drinken, het koetsiersglas laten vullen of eventueel overnachten.
De Drie Kieften stond bekend als een schone herberg met nette kamers en men maakte gaarne gebruik van deze accommodatie.

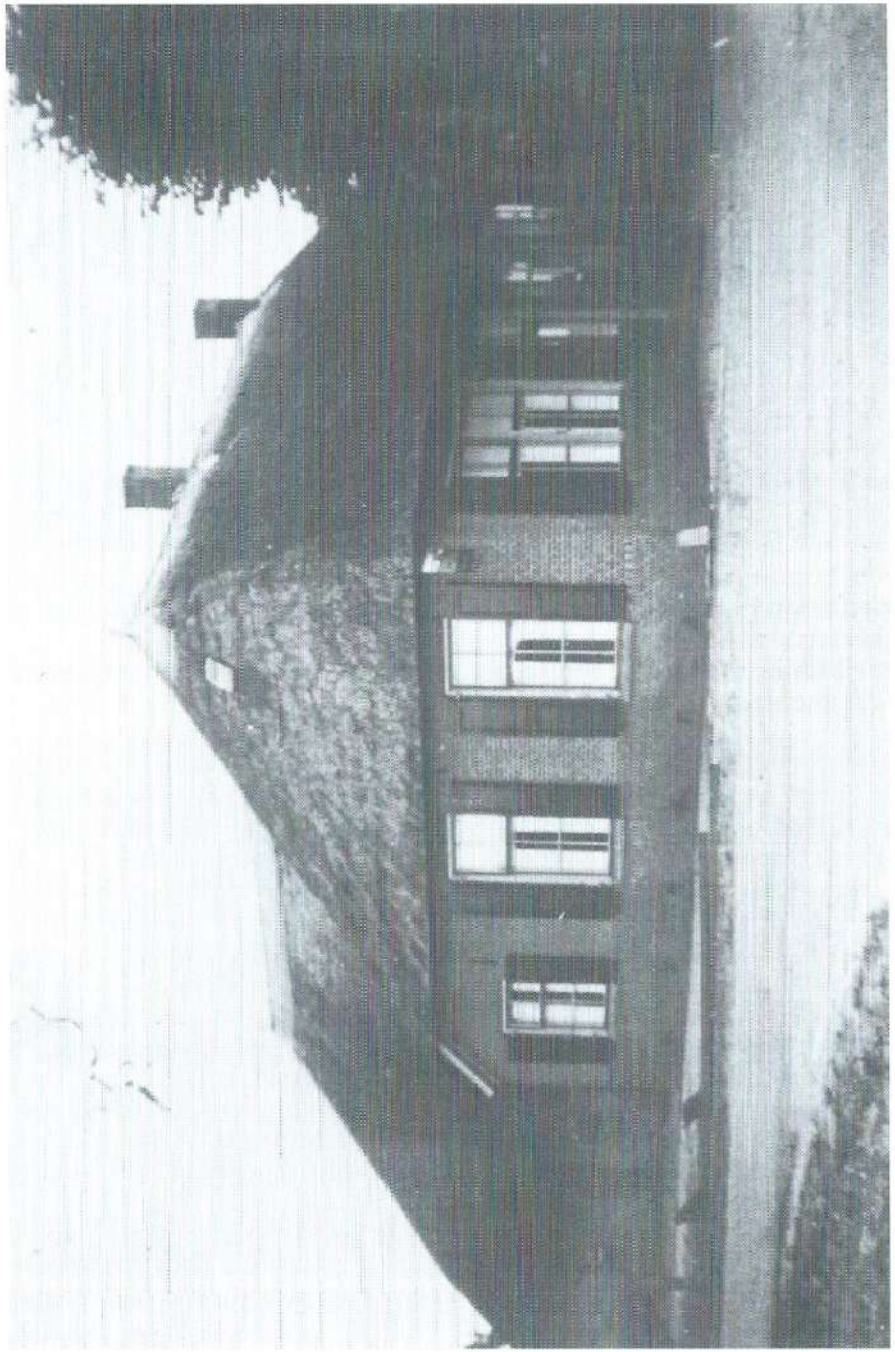

De Drie Kieften te Epse

Na de aanleg van de Lochemseweg (1850) lag de herberg dus in feite aan een zessprong, doch erg druk zal het die jaren nog wel niet geweest zijn. Het café kende zijn vaste kring van klanten, die op hun route langs de herberg even aanlegden voor een glaasje. Net als tegenwoordig in een motel werden er in de loop der tijden in deze herberg ook vergaderingen en andere evenementen gehouden.
Elk jaar vonden er in de gelagkamer houtverkopingen plaats, hout dat werd aangevoerd van de huizen Dorth en Joppe en dat was bestemd als geriefhout voor de boeren in de omtrek.
Het paardenfonds hield er elk jaar de schatting van paarden. Ook dit gebeuren zal best gelardeerd zijn geweest met een glèsken.
Verschillende verenigingen en instanties hielden in de gelagkamer, rondom de grote houtkachel, hun vergaderingen. De Bond van Kleermakers hield daar zelfs de jaarvergaderingen. Het was er vaak gezellig met muziek uit een echte speeldoos (waar je een muntje moest inwerpen), de voorloper van onze bekende juke-box.
Later had de gemeente Gorssel een bord aan de muur bevestigd. Hierop konden allerlei bekendmakingen worden gedaan van het gemeentehuis en ook particulieren gebruikten het bord wel voor hun berichten.
Zo werd de herberg een beetje het centrum en een informatiebron voor de gehele buurtschap Joppe.

In 1760 kochten de heren Dirk Albert en Teunis Kievit de herberg. Weer later kwam het huis in bezit van de eigenaar van huize Joppe. Omstreeks 1863 werd het weer verkocht en werd de familie Ten Have eigenaar en dat is zo gebleven tot februari 1983.
Gedurende de eerste jaren werd door hen de exploitatie als herberg gewoon voortgezet. Nieuwe activiteiten kwamen erbij, er werd jaarlijks in de maand augustus een boerenkermis gehouden met attracties als een „drèischuutjen" en een kop van Jut. Een en ander werd gecompleteerd met een aantal kramen, die soms tot aan het huis van de concurrent - Het Dorstige Hert - stonden.
Het moet in die tijd een groots evenement voor de bewoners uit de buurt zijn geweest; voor het feest, het dansen en de brandewien met suker werd goed gespaard. Menige jongen heeft daar tijdens de kermisdagen kennis gemaakt met zijn deerntje en zijn toekomstige vrouw gevonden.
Het café had dus een duidelijke functie in die omgeving.
De kermisactiviteiten zijn gestopt tijdens de mobilisatie ten tijde van de Eerste Wereldoorlog. De kermis is later ook niet meer teruggekomen.

Driekieftenweg vanaf Koedijk in de richting van de herberg.
De stal(schuur) is goed te zien.

Driekieftenweg (niet meer bestaand) vanaf Schepersweg in de richting van de herberg

De animo van de eigenaren om de herberg als slaapplaats te exploiteren verminderde langzaam doordat vele reizigers door de aanleg van de Lochemseweg geen behoefte meer hadden aan overnachten. Het café werd nog wel enige jaren open gehouden totdat in 1948 ook dit onderdeel werd beëindigd. De zaak ging dicht en de drankvergunning werd verpacht aan de eigenaar van De Aanleg te Almen. Het uithangbord verdween van de gevel. Het is niet bekend waar dit is gebleven.
De laatste eigenaren waren drie ongetrouwde broers en hun ongehuwde zuster Riek. Deze laatste runde in feite het café, hoewel ze hiervoor eigenlijk niet zo geschikt was. Soms had ze geen zin om koffie te zetten of om chocolademelk te maken, ze zette de bezoeker liever een borreltje voor, dat was gemakkelijker en gauw klaar. De broers bemoeiden zich meer met het boerenbedrijf. Zij waren toen redelijk vooruitstrevend, want ze hadden zelfs een tractor, een eigen dorsmachine en een fokstier in de stal. Ze waren altijd bereid om buurtgenoten te helpen, doch zelf probeerden ze hun eigen boontjes te doppen, zonder hulp van anderen. Met verzekeringen hadden zij niets op. Je gaat toch geen premie mede voor anderen betalen! Later, toen er ziekte binnen de muren kwam, had dit voor hen nog grote financiële consequenties.
Na aanleg van de Lochemseweg en de toename van het autoverkeer bleek het kruispunt zeer onveilig, omdat door de schuur - doorloopstal - het uitzicht zeer beperkt was. De Lochemseweg was namelijk over het erf van de herberg gekomen, waardoor herberg en schuur door de weg werden gescheiden. Menig ongeval gebeurde daar, vaak was het slechte uitzicht de oorzaak.
In de jaren zestig is deze schuur dan ook afgebroken, waardoor de wegsituatie veiliger werd doch een stuk „antiek" verloren ging. Naast de herberg werd toen in overleg met de gemeente Gorssel een nieuwe schuur gebouwd. Deze schuur staat nog steeds op het erf en detoneert sterk ten aanzien van het oude geheel. Die schuur past totaal niet in dat oude plaatje.
Enige jaren geleden is er een nieuwe erfbeplanting aangebracht die intussen ook verzorging behoeft.
Op het kruispunt stond verder een prachtige ouderwetse richtingaanwijzer van de ANWB (compleet met het wapen van deze vereniging er bovenop). Deze richtingaanwijzer is enige keren beschadigd door aanrijdingen en tenslotte vervangen door een moderne paal met borden.
De oudste broer Ten Have is in 1977 gestorven. De middelste broer en zuster Riek werden enige jaren later opgenomen in een verpleeghuis. Deze broer is daar overleden. Riek Ten Have woonde

tot haar dood op Het Enzerinck te Vorden, een afdeling van het Groot Graffel te Warnsveld. Zij is 24 februari 1993 op de leeftijd van 81 jaar overleden.
De jongste broer, Gerrit Jan, zette het boerenbedrijf na de opname in het verpleeghuis van zijn broer en zus nog enige jaren voort. Hij overleed in februari 1983 op de leeftijd van 62 jaar. In de buurt was hij bekend als Jan van de Kievit. Hij was totaal vereenzaamd en niet zo erg zelfstandig. Hij was de jongste van de broers en werd altijd als zodanig behandeld. Erg vriendelijk zijn de broers niet voor hem geweest. Hij kwam altijd achteraan en moest de nare karweitjes opknappen. Als gevolg van deze jarenlange behandeling was hij erg op zichzelf en argwanend geworden.
Toen hij alleen op de boerderij was overgebleven kon hij zich slechts met hulp van buurtgenoten en andere hulp als gezinsverzorging staande houden.
Allen zijn op de begraafplaats van Gorssel begraven in het familiegraf van de Ten Haves.
Na de dood van Jan werd het boerenbedrijf van omstreeks 20 ha beëindigd, het land werd verkocht en de boerderij viel uit elkaar. Nog bij zijn leven heeft hij één van de twee éénroedige hooibergen verkocht aan een buurtgenoot en die heeft er later een vierroedige hooiberg met onderbouw van gemaakt. Hij staat nog steeds achter diens boerderij-huis aan de Koedijk te pronk.
De Drie Kieften kwam in 1983 in handen van de heer G. Peters uit Gorssel. Er zouden plannen hebben bestaan het huis af te breken en om op die plaats een bungalow te bouwen. Gelukkig is het daar niet van gekomen. Het huis heeft echter wel langdurig leeg gestaan. In die periode is het verschillende keren gekraakt voor illegale bewoning, kortdurend en soms ook wel wat langere tijd. In september 1983 is er ingebroken en zijn uit het huis 130 antieke tegels gestolen en nog een aantal vernield. Leegstand en geen onderhoud bevorderden de achteruitgang van het huis en de laatste jaren bood het geheel een troosteloze aanblik.
De herberg heeft verder geen bijzondere geschiedenis. Wel is er op 13 november 1746 een gruwelijke moord gepleegd. De toenmalige eigenaar, Hendrik Jan van Hummel, is door een uit het leger gedroste dronkaard, Jan Jacob Nissel, op beestachtige wijze met een bijl de schedel ingeslagen en vermoord. Zijn echtgenote werd ernstig verwond.Deze geschiedenis is eerder als „Roofmoord te Epse" in Ons Markenboek 1984, 2e jaargang nummer 4 beschreven door J. de Graaf.
Eigenaar Peters is enige jaren geleden overleden. Zijn zoon heeft thans besloten om de oude herberg weer nieuw leven in te blazen.

Het huis naast de herberg wordt momenteel grondig gerestaureerd, verbouwd en voor bewoning gereed gemaakt. Het is de bedoeling, dat daarna de herberg wordt aangepakt en gerestaureerd. Wat de uiteindelijke bestemming wordt is nog onzeker. Mogelijk toch weer iets in de horeca.
Wij hopen dat ter zijner tijd wederom een bord met de afbeelding van drie kieviten aan de gevel zal worden geplaatst en dat de „nieuwe" De Drie Kieften nog jaren lang in Epse gevestigd zal blijven. In ieder geval als markant punt langs de Lochemseweg.

Bronnen: Ons Markenboek, 1984 nr 4, 1988 nr 3, 1989 nr. 4, 1993 nr 2.
Aantekeningen J.H.Goorman
Eigen archief

Uit de Ruurlose Courant van woensdag 4 juli 1934:
Gorssel, 4 Juli. Opening Jeugdherberg De Kleine Haar
Op Zaterdag 7 Juli aanstaande zal door den burgemeester van Gorssel de nieuwe jeugdherberg aldaar, De Kleine Haar, officieel geopend worden.
Deze jeugdherberg zal ongetwijfeld een belangrijke aanwinst vormen in het net van bestaande Nederlandsche jeugdherbergen.
Het gebouw, een Noorsch huis, geheel van hout opgetrokken, ligt aan de weg Gorssel - Bathmen, vlakbij het kasteel Dorth. Het ligt in een magnifieke omgeving, te midden van bosch en hei, terwijl voor de jeugdherberg een groote speelweide ligt. Van De Kleine Haar uit zijn fraaie uitstapjes te maken via de fietspaden naar de Holterberg, den Lochemsche berg, de Gorsselsche bossen en naar Zutphen en Deventer.
De jeugdherberg biedt plaats aan een zestigtal bezoekers en eventueel heeft men de beschikking over nog meer slaapplaatsen. Beneden is het dagverblijf, de garderobe, de keuken en de trekkerskeuken, alsmede de woonverblijven van het herbergouderpaar P. ten Bos. In de bovenverdieping liggen de slaapplaatsen met de verschillende waschlokalen.
Het huis is verbouwd tot jeugdherberg onder leiding van den Amsterdamschen architect H.F. Meyer en vooral ook wat de inrichting betreft heeft men gepoogd zich zooveel mogelijk aan de Noorsche stijl aan te passen. Zoo zijn de tafels en stoelen in het dagverblijf in Noorsche stijl, terwijl weefwerk en houtsnijwerk uit Zweden komen. De open haard is bijzonder fraai.
De jeugdherberg zal het geheele jaar open blijven. Het bestuur berust bij een stichting te Deventer, waarvan Ds. W.J. Kooiman aldaar voorzitter is.
Op de openingsavond worden talrijke belangstellenden uit de omgeving verwacht.

DE OUDSTE TORENKLOK VAN GORSSEL

H.J. Jansen op de Haar

Dit jaar is het vijf eeuwen geleden dat de Gorsselse kerk werd verrijkt met twee grote luidklokken. De juiste datum van deze plaatsing weten we niet, maar wel het opschrift van de oudste klok, namelijk:
Johannes Gerardus de WOU me fecit
Anno Domini MCCCCXCVIII JESUS MARIA

Oorspronkelijk waren er twee luidklokken, doch bij de verhoging van de toren in 1633 bleek dat één klok vergoten moest worden. Vermoedelijk was het geluid aangetast, maar de juiste reden is niet bekend. De klokkengieter Henryck ter Horst uit Deventer was bereid dit karwei te klaren en op 19 september 1633 werd de klok in Deventer afgeleverd, hetgeen 18 stuivers heeft gekost plus "twee faene byers" Bij de waag in Deventer woog deze klok 959 pond. Na 20 dagen was het karwei gereed en bij weging woog de klok toen 1047 pond. De rekening van het vergieten werd 28 februari 1634 voldaan en bedroeg een bedrag van f 100,-. Het opschrift van deze klok luidt:
Henryck ter Horst heeft my gegoten
yn de stadt Deventer van wegen de
Aerfgenamen van Gorssel 1633. Yn deser
tyt Karckmeysters van Gorssel Tonnys
Franken ende Albert Gerrysen ten Bus.
Anno 1633.

De klok werd niet als monument aangemerkt, waardoor de Duitsers haar in beslag hebben genomen. Gelukkig is zij niet versmolten en werd zij teruggevonden in Hamburg. Vandaar werd zij verzonden naar Goirle in Noord-Brabant en vervolgens weer naar Gorssel en hangt met de oudste klok weer in de toren.
Bij de luchtaanval op de kerk en toren op 18 maart 1945 hing er dus maar één klok in de toren, die wonderwel de aanval overleefde zonder schade. Na het herstel van de oorlogsschade zijn beide klokken weer in de klokkenstoel gehangen.
In 1959 verscheen er een berichtje in de diverse kranten over de klok van de kerk en die van het gemeentehuis. Het bleek dat de uurwerken van beide klokken niet op elkaar waren afgestemd en dat de torenklok regelmatig achterliep bij die van het gemeentehuis. In hoofdzaak vond dat zijn oorzaak in de verlichting die was

aangebracht op de wijzers. Als dan de kauwtjes op de wijzers gingen zitten, kon het uurwerk het gewicht niet trekken. Namens de klok van de kerk hebben toen Bernard Woertman en ik een ingezonden stuk geplaatst, dat als volgt luidde:

"Een felle oostenwind zorgde er voor dat Uw berichtje over de klokkenstrijd in Gorssel kon doordringen tot in de toren, en zo hoorde ik, wat mij in de klepel werd geschoven.
Inderdaad ben ik om precies te zijn 461 jaar oud, maar toen ik 215 jaar mijn plicht als luidklok had gedaan, werd ik gepromoveerd om via een uurwerk ook de tijd aan te geven. Zo bleef men in Gorssel bij de tijd. Dat doe ik om juist te zijn 296 jaar en geen 500 jaar zoals de berichtgever in zijn krant meende te weten. Christiaan Huygens vond het slingeruurwerk in 1656 uit; hij is er niet beter van geworden, maar ik ook niet.
Berichtgever heeft mij wel horen luiden, maar heeft mijn klepel waarschijnlijk nooit gezien. Hij weet waarschijnlijk niet, wat het is om ieder half uur in je rust gestoord te worden door zo'n klap van de hamer. Zo heb ik op mijn oude dag nimmer rust: voor mij geen noodwet Drees of AOW-pensioen en ook geen 8-urige werkdag.
Nu heb ik verlichting gekregen, dit wil zeggen verzwaring van mijn taak als ik het zo noemen mag. Een taak, die toch al zo moeilijk viel te vervullen, doordat de kraaien altijd gratis willen meedraaien op mijn al dan niet verlichte wijzers. Via het donkere tijdperk ben ik dus in het verlichte tijdperk gekomen. Nu kan men 's nachts in Gorssel niet alleen horen, maar ook zien hoe laat het is. Jammer, dat mijn jarenlange ervaring mij heeft geleerd, dat de mensen ziende blind en horende doof zijn. WEET men ook hoe laat het is ? Het is maar een vraag van een domme oude klok, die men graag voor conservatief wil verslijten!
Nu staat een klok over het algemeen niet met beide benen op de grond, maar na het voorgaande moet het U wel duidelijk zijn, dat ik geen strijd heb aangebonden met mijn collega van het gemeentehuis, hoewel die wel eerder "verlicht" was. Hij, mijn collega van het gemeentehuis, was zijn tijd vooruit en dan kun je op 5 minuten niet kijken. Ik wacht maar rustig mijn tijd af en ik wil wel eens zien of de klok van het gemeentehuis over 200 jaar nog adem genoeg heeft om mij 5 minuten voor te blijven. Ik voel mij nog zo lekker als een weerhaan bij westerstorm en de tijd zal het leren wie van ons tweeën de ander zal overleven. En wie op 5 eeuwen ouderdom kan bogen, kijkt niet meer op 5 minuten. En mochten mijn wijzers op een goede of kwade dag weer eens even stilstaan om uit te rusten van jarenlange arbeid, dan nog weet iedereen in

Gorssel hoe laat het is. Met dank aan de redactie voor de verleende plaatsruimte in haar blad,"

"De grote luidklok van 1498
van de N.H.Kerk te Gorssel."

We wilden onze lezers dit berichtje uit 1959 niet onthouden, nu het dit jaar 500 jaar geleden is dat de oudste klok werd gegoten. Het was deze klok die in 1572 de Spanjaarden aan de voet van de toren zag staan. Zij liet haar geluid over de heide en velden klinken. Zij zag de brandende herberg De Muyl en hoorde het gekrijs van de ter dood gebrachte Zutphense ingezetenen. Bij de vrede van Münster liet zij in 1648 haar vrolijke klanken horen, maar somber was haar geluid toen de Fransen in 1672 bij de houtwal de IJssel overtrokken. Zij hoorde de onenigheid die ontstaan was door de aanleg van een graftombe onder de gerfkamer van de kerk. Zij zag de Patriotten op het einde van de 18de eeuw, maar ook de Prinsgezinden, die wraak kwamen nemen op de graftombe van Johan Derk van der Capellen. Zij zag Napoleon met zijn gemalin door het dorp rijden en moest luiden bij diens overwinningen in Europa. Haar heldere stem liet zij klinken toen Koning Willem I het roer kon overnemen, nadat zij in de Kozakkenwinter de Kozakken had zien rondrijden bij de belegering van Deventer, dat pas in april 1814 van de Fransen werd bevrijd.
Wat zit zo'n oude klok toch vol herinneringen en kan zij ons nog veel verhalen over lang vervlogen tijden: de inval van de Duitsers op 10 mei 1940, maar ook van de bevrijding op 6 april 1945.
Dankbaar denken we terug, dat deze klok haar klanken liet horen bij blijde en droeve gebeurtenissen en we hopen dat zij tot in lengte van dagen haar in 1498 begonnen taak mag voortzetten voor het dorp dat Gorssel heet.

Bron: Eigen archief en de oude klok

DE PLAATSNAAM HARFSEN

W. Besselink

De naam Harfsen wordt vanaf de 14de eeuw in diverse geschriften vermeld. Het wordt dan geschreven als Herfsen (1366), Harveschen (1379). Ook komen andere variaties voor, zoals Herfschen en Hervesse.
Wanneer de plaats Harfsen is ontstaan en wie de eerste bewoners waren, zullen we wel nooit meer kunnen achterhalen. Maar wat zou nu deze naam kunnen betekenen, of anders gezegd, wat zijn de kenmerken van de plek Harfsen, zodat een ieder in deze omgeving wist, bij het horen van het woord Harfsen, welke plek bedoeld werd. Met Harfsen bedoel ik dan Oud Harfsen gelegen bij de kruising Kapelweg en Harfsense Steeg!
Het is opvallend dat de naam Harfsen erg veel lijkt op het woord Harfst, wat in het dialect gebruikt wordt en herfst betekent. Misschien kunnen de woordenboeken van verwante taalgroepen ons ook verder helpen.
In de Engelse taal bestaat het woord Harvest, wat erg veel lijkt op Harveschen. De betekenis van Harvest: oogsttijd, de oogst binnenhalen, oogsten wat men gezaaid heeft.
In het Duitse woordenboek komen we het woord Herbst tegen, wat najaar, druivenplukken, oogst of fruitpluk kan betekenen.
Het Nederlands woordenboek leert ons, dat het woord Herfst van het Latijnse carpese (plukken) afstamt. De betekenis is oogsttijd. Bedoeld wordt de periode van 21 september tot 20 december. Synoniem is najaar. Ook de periode waarin de appels en peren rijp zijn.
In dit verband is het leuk te weten dat Karel de Grote september "Haervistmannoth", oogstmaand, noemde. Eigenlijk is dat een betere benaming van de negende maand, want dat woord is afgeleid van septem, zeven. Hoewel oogstmaand nu de bijnaam van augustus is, zou deze bijnaam september niet misstaan, want in september wordt veel fruit, kool, bieten en aardappelen geoogst.
Het Etymologisch woordenboek geeft ongeveer dezelfde verklaringen als de andere woordenboeken, want we lezen dat het woord herfst in het Middelnederlands (herfst 1268), oud Hoogduits (herbist) nieuw Hoogduits (herbst), oud Engels (ærfest), nieuw Engels (harvest) voorkomt. Het is te verbinden met carpo (ik pluk) en het Griekse woord krôpion (sikkel). Het woord betekent "tijd waarin men plukt".

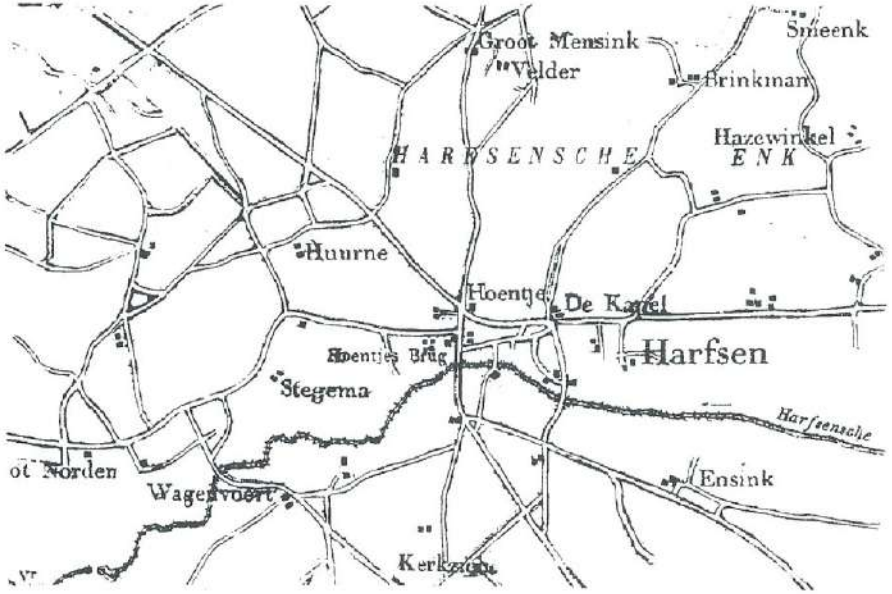

Harfsen (kruising HarfsenseSteeg - Kapeldijk) Anno 1911.

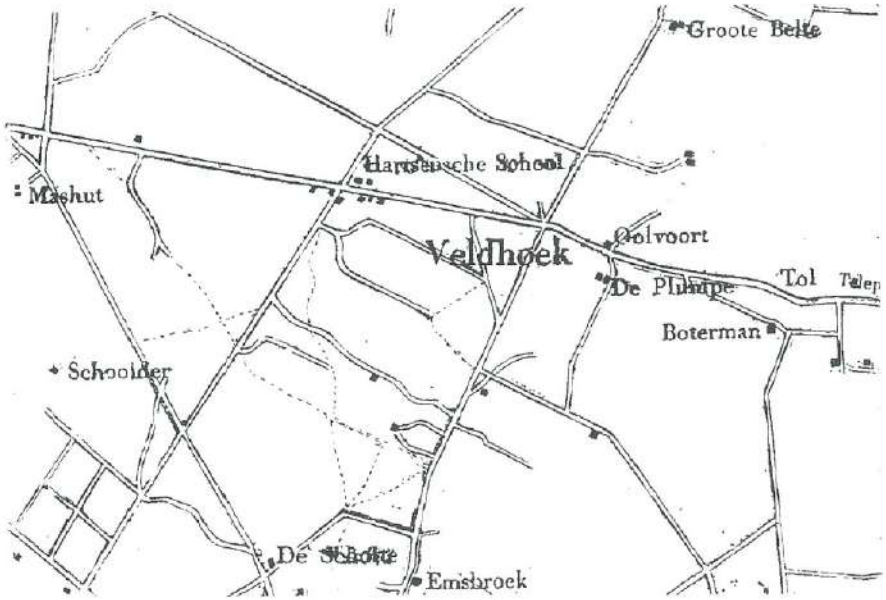

Veldhoek (nu dorp Harfsen) Anno 1911.

De vraag blijft echter, waarom heeft men een bepaald gebied Harfsen genoemd?
Als we in gedachten meerdere eeuwen teruggaan en we zouden het landschap dan te zien krijgen, dan denk ik dat we veel heidevelden, woeste gronden (onvruchtbare gronden), zandverstuivingen en broeklanden zouden zien. Dus niet iets waar een landbouwer vrolijk van wordt.
Waar zullen de eerste bewoners zich in deze streek gevestigd hebben? Zij kozen plekken bij een waterloop en de hoger gelegen gronden (enken of essen). Deze enken konden in cultuur gebracht worden en hierop kon men oogsten wat men gezaaid had, zonder het risico te lopen dat de oogst in het water viel.
De plaats (oud)Harfsen lag vlak bij de Harfsense beek en aan de rand van de Harfsense enken.
Hoe zouden de bewoners deze plek in deze streek genoemd kunnen hebben? De plek, waar geoogst werd, dus Harfsen.
In dit licht gezien is het vreemd dat de plaatsnaam Harfsen aan het huidige dorp Harfsen is toegewezen. Dit dorp stond bekend als "Harfsense school" en lag in de Veldhoek, gelegen in onvruchtbare zandgronden (de naam van een woning aan de Reeverweg, namelijk "Het kale veld" herinnert hier nog aan).
Dit "dorp" bestond in het begin van de 20e eeuw uit het verenigingsgebouw "Ons Gebouw", een school, meesterwoning, twee cafés met winkel, enkele woningen, en de coöperatie. Het café Buitenlust was tevens de tramhalte, geheten "Harfser School".
Door de gunstige ligging aan de doorgaande weg met een goede tramverbinding (naar de markt) ontwikkelde "Harfsense school" zich steeds meer. Tevens werden meer gronden in cultuur gebracht, dankzij nieuwe landbouwmethoden, de mechanisatie en de uitvinding van kunstmest. Er werd steeds meer bijgebouwd in het dorp, in tegenstelling tot het echte Harfsen.
In het spraakgebruik verdween het achtervoegsel "school" en veel mensen van omliggende plaatsen waren niet eens op de hoogte van het bestaan van het echte Harfsen.
Na de Tweede Wereldoorlog werd er driftig bijgebouwd in Harfsense school en werden de plaatsnaam borden van het oude Harfsen naar het huidige Harfsen verplaatst.
Nog niet zo lang geleden stond op veel landkaarten op de plaats van het huidige dorp Harfsen, de plaats Veldhoek vermeld, wat eigenlijk een betere benaming is voor de plek. Veldhoek wordt ook nogal eens getekend op de plek van de Beukenboom (kruising Lochemseweg met de Belterweg/Broekstraat.

BURENRUZIE TUSSEN DE SCHOOLT EN DE MARKE VERWOLDE, LAREN EN OOLDE

G.J. Beuzel

Er sprak grote bezorgdheid uit de publicatie, die de Gelderse gouverneur J.C.E. van Lynden op 30 augustus 1814 liet uitgaan. Bezorgdheid over ernstige gebeurtenissen "welke de noodlottigste gevolgen voor de wederzydse ingezetenen hadden kunnen hebben, ja, zelfs aan zommigen hunner het leven kosten". De gouverneur gelastte de betrokkenen om zich "van alle soortgelyke geweldenaryen te onthouden". Wie zich daar niet aan hield mocht er op rekenen "ten allerrigoreuste te worden gestraft". De commissaris van het Kwartier van Zutphen en de burgemeester van Gorssel dienden te zorgen, dat de publicatie ook werd uitgevoerd.
De gespierde taal van gouverneur van Lynden was gericht tot de ingezetenen van Laren, Oolde, Verwolde en de Schoolt, die sinds enige maanden op voet van oorlog met elkaar verkeerden. De eerste schermutselingen hadden al plaats gevonden en waren de aanleiding tot de ongebruikelijke publicatie, die overal in de gemeenten Gorssel en Laren werd opgehangen. Maar daarmee was de burenruzie allerminst beslecht, zoals de gebeurtenissen van de daaropvolgende jaren zouden leren. Wat was er gebeurd, dat de eeuwenlange, goede verhouding tussen twee buren zo verstoord raakte ?
De grens tussen de Schoolt en het Ooldse Broek was door de eeuwen heen niet duidelijk zichtbaar geweest. Er liep wel een sloot, maar dat was niet echt een hindernis om van de Schoolt in Oolde te komen. Die open situatie maakte het mogelijk, dat Schoolter boeren hun vee lieten weiden in het Ooldse broek, dat behoorde tot de marke Verwolde, Laren en Oolde. Maar in 1811 had die marke besloten, dat de grens met de Schoolt wat nadrukkelijker een grens moest worden. De sloot was uitgegraven en er werd een wal opgeworpen aan de Ooldse zijde van de sloot. In het voorjaar van 1813 liet de marke bovendien dennen planten op de wal. De Landeweerswal en de sloot vormden sindsdien de scheiding tussen het Ooldse Broek en de Schoolt. Van het vroege voorjaar tot het late najaar werd er in opdracht van de marke Verwolde, Laren en Oolde om de andere dag wacht gelopen. Een enkele keer werden sporen aangetroffen van vee, dat door de beplanting had gelopen, maar de wachtlopers hadden nog nooit vreemd vee aangetroffen op hun rondes. Behalve die ene keer toen Garrit Endendijk een jon-

gen tegenkwam, die vee liet grazen op groengrond achter de kamp van Cornelis, aan de Ooldse kant van de wal. Toen de jongen Endendijk in de gaten kreeg, wilde hij er vandoor gaan naar de Schoolt. Hij probeerde het vee met zich mee te drijven, maar dat mislukte. Endendijk kreeg medelijden met de jongen, die kennelijk bang was voor zijn vee. En dus hielp hij hem. Samen dreven ze het vee terug via dezelfde plaats in de wal, die ze op de heenweg hadden gekozen. Toen de jongen met zijn vee weer aan de Schoolter kant van de wal aangekomen was, fatsoeneerde Endendijk de beplanting, waarna hij de markenrichter verslag uitbracht van het gebeurde.
Niet iedere ontmoeting aan de Landeweerswal verliep in die dagen zo vreedzaam, zoals Derk Jan Wuestman op 18 mei 1814 zou merken. Als schutter van de marke Verwolde, Laren en Oolde was hij die dag in het Ooldse Broek bij de Landeweerswal. De onrust kondigde zich 's morgens aan door enige vrouwen en kinderen, die een kudde vee uit de Schoolt in de richting van de wal dreven. Daar aangekomen draaiden ze zich om en verdwenen weer uit het zicht. Maar nu verschenen Teunis en Tone Rietman en Arend Smale; ze hadden schoppen bij zich en daarmee maakten ze een gat in de Landeweerswal. Met die grond werd de sloot gedempt, waardoor een doorgang van "wel 100 trad" ontstond. Gerritjen Nijendijk en Teune Koerts haalden het vee uit de Schoolt op, dat ze door het gat in de wal het Ooldse Broek in dreven. Arend Smale ging daarop naar een ander gedeelte van de wal, waarin hij samen met Barteld Schutte nog een opening maakte.
Derk Jan Wuestman trok zich terug en bracht verslag uit aan baron A.P.R.C. van der Borch, de erfmarkenrichter van de marke Verwolde, Laren en Oolde. Die beklaagde zich op 31 mei 1814 bij de burgemeester van de gemeente Laren over de "schending van den eigendom der gecombineerde marken van Verwolde, Laren en Oolde". De burenruzie tussen de Schoolt en de marke Verwolde, Laren en Oolde werd voor het eerst vastgelegd in een officiële akte. Er zou nog een hele stroom akten volgen, want telkens weer lokten inwoners van de Schoolt incidenten uit. De situatie dreigde de marke Verwolde, Laren en Oolde boven het hoofd te groeien, en daarom werd de hulp ingeroepen van de gemeente Laren.
Op 16 augustus 1814 vertrokken de veldwachters Hendrik Harmsen en Hendrik Schotman met een detachement Landstorm, gecommandeerd door een onderofficier, naar de grens tussen Oolde en de Schoolt. Veldwachter A. Vlogtman had net de beplanting op de wal hersteld, die de Schoolters de vorige dag hadden vernield. De beide veldwachters en de Landstormers hielden gedurende de nacht de wacht bij de wal. Het bleef rustig, totdat er 's morgens om een uur of vijf een jongen kwam aanlopen, die ze herkenden als een bewoner van de "Schoolthof" in de Schoolt. Hij vroeg of ze misschien twee kalveren hadden zien lopen. Die vraag werd met "ja" beantwoord, alleen hadden die kalveren een andere kleur, dan de jongen hun had gezegd. De jongen vertrok weer in de richting van de "Schoolthof" en de rust leek terug te keren.

Een uur later werd duidelijk, dat er iets stond te gebeuren. Van verschillende kanten zagen de bewakers van de Landeweerswal wel 25 Schoolters bij elkaar komen, mannen en jongens. Ze dreven hun vee naar de wal, met de bedoeling het vee schuin tegenover de "Kooij" het Ooldse Broek in te drijven. De Schoolter boer Hietkamp vroeg de bewakers of zij "goed willig hun vee wilden laten indrijven, dan of zij zulks weder met geweld doen moesten". De veldwachters antwoordden, dat zij opdracht hadden van de Larense burgemeester om de beplanting op de wal tegen alle geweld te beveiligen. Ze vroegen de Schoolters om hun vee te keren, maar die waren niet onder de indruk. Ze zeiden te handelen in opdracht van de heer van Dorth en begonnen de beplanting te vernielen. Toen veldwachters en Landstorm zagen, hoe hun woorden in de wind geslagen werden, grepen ze in. Barteld Schutte, de knecht van de "Schoolthof", die niet leek te willen ophouden voordat de hele beplanting vernield was, werd in verzekerde bewaring gesteld. Dat miste zijn uitwerking niet op de groep Schoolters, die zich nu verdeelde om zich op een andere plaats te vergrijpen aan de beplanting op de wal. Een ogenblik later dreven ze hun vee daar het Ooldse Broek in. Tegelijkertijd trokken de veldwachters en de Landstormers zich terug met hun gevangene. Teruggekomen in Laren werd een proces verbaal opgemaakt, dat werd ondertekend door veldwachter Hendrik Harmsen en burgemeester J.B. Solner. Dat Hendrik Schotman niet ondertekende kwam, omdat hij niet kon schrijven.
De ongeregeldheden aan de Landeweerswal zorgden voor veel opschudding, zelfs de provinciale overheid was gealarmeerd door de gebeurtenissen. Op 30 augustus 1814 liet de Gelderse gouverneur J.C.E. van Lynden een publicatie verschijnen, die er niet om loog.
De marke Verwolde, Laren en Oolde wendde zich nu tot het vredegerecht in Lochem, om te komen tot een veroordeling van de belangrijkste boosdoeners uit de Schoolt. Vooraf werden een aantal getuigenverklaringen opgesteld, waarin benadrukt werd dat de inwoners van de Schoolt de Landeweerswal jarenlang hadden geaccepteerd als scheiding tussen Oolde en de Schoolt.

De gang door de rechtszalen begon op woensdag 2 november 1814 met het proces tegen de 37-jarige boerenknecht Barteld Schutte, die op 17 augustus 1814 gevangen genomen was tijdens de schermutselingen op de Landeweerswal. In Zutphen stond hij terecht voor de "Regtbank van eerster instantie", waar hij beschuldigd werd van "wederspannigheid" tegen het openbaar gezag. De officier van justitie eiste een gevangenisstraf van zes dagen, en Barteld Schutte zou ook de kosten van het proces moeten dragen. De rechtbank oordeelde wat milder over de Schoolter boerenknecht: zijn gedrag werd als een dwaling aangemerkt, zonder dat er sprake geweest zou zijn van opzet. Hij werd veroordeeld tot een boete van een daalder en tot het betalen van de kosten van het proces.
Het tweede proces vond op 13 mei 1815 plaats voor Willem Jan Westenberg, de eerste plaatsvervanger van de vrederechter in Lochem. Drie gedaagden uit de Schoolt moesten zich verantwoorden voor hun gedrag aan de Landeweerswal. Nadat de aanklacht en de eis tot schadevergoeding waren uitgesproken, was het woord aan de gedaagden. Van die mogelijkheid maakte Teunis Rietman gebruik om te betogen, dat iedere eiser wettelijk gehouden was om het "fundament zijner actie" te bewijzen. Hij constateerde dat de marke op dat punt in gebreke gebleven was. Verder wees hij het vredegerecht er op, dat de gedaagden Tone Rietman en Arend Smale minderjarig waren. Dat betekende, dat ze niet in rechte konden worden aangesproken.
Rechter Westenberg hervatte het proces op 19 mei 1815. Hij stelde vast, dat de zaak vatbaar was voor "bewijs bij getuige". Aan de hand van getuigenverklaringen moest de marke Verwolde, Laren en Oolde niet alleen haar recht van eigendom aantonen, maar ook dat het vergrijp gepleegd was. De gedaagden mochten proberen het bewijs van het tegendeel te leveren.
Hierop trok de marke de eis tegen Tone Rietman en Arend Smale in, vanwege hun minderjarigheid; hun deel van de proceskosten, dat berekend was op zeven gulden en vier stuivers, zou door de marke betaald worden.
Daarmee concentreerde de rechtszaak zich op Teunis Rietman en diens gedrag op 18 mei 1814. De getuigen werden gehoord en hun verklaringen bevestigden, dat marke Verwolde, Laren en Oolde al jaren in het bezit was van de Landeweerswal en de sloot. Ook de "stoornis", waaraan Teunis Rietman zich schuldig had gemaakt, werd bevestigd door de getuigen. Het beeld leek duidelijk.
Tijdens de zitting op 1 augustus 1815 wees rechter Westenberg vonnis. Hij constateerde, dat de gedaagde Teunis Rietman aansprakelijk was voor de veroorzaakte schade aan de Landeweerswal; die diende hij te herstellen binnen acht dagen. Mocht hij in gebreke blijven, dan mocht de marke Verwolde, Laren en Oolde de schade laten herstellen op kosten van Teunis Rietman. Die werd ook veroordeeld tot het betalen van een bedrag van twintig gulden voor geleden schade, en tot het betalen van de proceskosten. Op 28 juli 1815 was Barteld Schutte op dezelfde gronden al veroordeeld door Lochemse vrederechter. De vertegenwoordigers van de marke Verwolde, Laren en Oolde konden opgelucht adem halen. Maar hun zaak was allerminst tot een goed einde gebracht, zoals nog blijken zou.

Op dinsdag 17 oktober 1815 hield de rechtbank in Zutphen zich bezig met het beroep, dat zowel Teunis Rietman als Barteld Schutte hadden aangetekend tegen hun vonnissen. Beiden lieten zich voor de rechtbank vertegenwoordigen door mr. Hendrik Jan 't Hooft; voor de marke Verwolde, Laren en Oolde waren de heren van der Borch, Thomasson en Wansink aanwezig. Aan het begin van de zitting stelde mr. 't Hooft, dat de vrederechter in Lochem een fout gemaakt had: hij had eerst vonnis gewezen, en pas daarna de schade laten vaststellen. Bovendien waren er nodeloos kosten gemaakt, die zijn cliënten moesten dragen. Hij wees er op, dat Teunis Rietman "vrij en ongestoord zedert onheugelijke jaren vee van de Schoolte naar het Laren(sche) en Ooldsche Broek langs nog zigtbare drijfwegen gedreven heeft". Aan dat recht was niets veranderd door het opwerpen van de Landeweerswal. Vandaar dat Rietman zich gerechtigd voelde de sloot "in te lijken" en een opening te maken in de wal, op de plaats waar de drijfweg gelegen was. Vijf getuigenverklaringen, die in juli waren afgelegd, hadden dit nog eens bevestigd. Op grond daarvan eiste mr. 't Hooft het nietigverklaren van het vonnis tegen zijn cliënt, wat tevens inhield dat de marke de kosten van het proces zou moeten dragen.
Er liep in die dagen nog een tweede proces. Daar ging het om het beroep, dat Barteld Schutte tegen zijn vonnis had aangetekend. Teunis Scholthof intervenieerde hierin, door zich garant te stellen voor zijn knecht. Hij verzocht om "Barteld Schutte buiten proces te stellen".
De voortgang van beide processen kostte veel tijd. Dat was niet goed voor de nog steeds gespannen verhouding tussen de Schoolt en de marke Verwolde, Laren en Oolde. Op maandag 23 april 1816 kwam het weer tot een incident bij de Landeweerswal. Garrit Groot Wesseldijk, Hendrikus Broekman en Garrit Endendijk bevonden zich bij de wal, die zij "op dat ogenblik volmaakt in order en vruchthoudend" bevonden. De rust werd verstoord toen zij "een

troep van 7 beesten door 3 kinderen gedreven wordende" uit de Schoolt zagen aankomen. Achter die "troep" zagen ze twee mannen met schoppen, die begonnen de wal af te graven en de sloot te dempen. Toen dat gebeurd was, dreven de kinderen het vee door de opening. De drie mannen, die hun hadden gadegeslagen, spraken de kinderen aan; die vertelden dat vijf koeien toebehoorden aan Rietman, en twee aan Smale. Garrit Endendijk hoorde later die dag van Teunis Rietman de namen van de mannen met de schoppen: dat waren Tone Rietman en Arend Smale geweest.
Donderdags daarop was er een soortgelijk incident, waarbij maar liefst 17 inwoners van de Schoolt betrokken waren. In opdracht van de marke Verwolde, Laren en Oolde werd de wal hersteld door Jan Langenkamp, Garrit Polman, Albert Nijman, Jan Brinkman, Zweer Vreeman en Garrit Endendijk. Zij zagen hoe de Schoolters, met hun hoeden diep in de ogen getrokken, naar de opening in de wal gingen, die naar de Wippert leidde. Daar groeven ze de wal verder af en ze sloegen de scheidspalen omver. Toen ze daarop werden aangesproken door de zes mannen, die er namens de marke aan het werk waren, bedreigden de Schoolters hun "onder het zeggen dat (ze) wel bijlen hadden". De situatie was zo dreigend, dat de zes mannen het verstandig vonden om zich terug te trekken en verslag uit te brengen aan de markenrichter.
Het leek allemaal op een herhaling van de incidenten in mei 1814, en dat terwijl het beroep tegen de vonnissen nog liep. De marke besloot gerechtelijke stappen te ondernemen tegen Manes Smale en andere Schoolters, die hadden meegedaan aan de overvallen op de Landeweerswal.
Diezelfde Manes Smale vond het in april 1816 nodig te interveniëren in de procesgang tussen Teunis Rietman en de marke Verwolde, Laren en Oolde. Net als Teunis Rietman stelde ook hij, dat hij "zedert onheugelijke jaren vrij en ongestoord zijn vee van de Schoolter buurt naar het Ooldsche Broek langs drijfwegen heeft gedreven en dezelven tevens gebruikt, om met zijn wagen en paarden schadden te halen van het zoogenaamde Hoogeveen". Dat was hij blijven doen, ook toen de marke Verwolde, Laren en Oolde dat bemoeilijkte door de aanleg van de Landeweerswal. Om zijn rechten veilig te stellen, had hij zijn zoon Arend Smale op 18 mei 1814 "gelast die wegen weder in te lijken, door aan de noordwestzijde de sloot te dempen en de wal uit te graven, om de alzoo afgeslotene wegen in bruikbaren staat te brengen". Manes Smale verbaasde zich over de rechtsgang, die Teunis Rietman en Barteld Schutte ten deel gevallen was, en vroeg de rechtbank de gevelde vonnissen niet ontvankelijk te verklaren.

Op 21 mei 1816 deed de rechtbank in Zutphen uitspraak in het proces tussen Barteld Schutte en Teunis Scholthof enerzijds, en de marke Verwolde, Laren en Oolde anderzijds. De rechtbank constateerde, dat het Lochemse vredegerecht het Wetboek van Burgerlijke Rechtspleging niet correct had geïnterpreteerd, en daardoor "kwalijk gevonnisd" had. Dat vonnis werd vernietigd, en de marke Verwolde, Laren en Oolde werd veroordeeld tot de proceskosten.
Het werd op 13 augustus 1816 nog pijnlijker, toen de Zutphense rechtbank ook het Lochemse vonnis tegen Teunis Rietman vernietigde. Weer mocht de marke de proceskosten betalen. De affaire tussen de Schoolt en de marke Verwolde, Laren en Oolde was terug op "af".
De marke Verwolde, Laren en Oolde volgde nu een tweesporenbeleid. De gang door de rechtszalen werd voortgezet, met het gerechtshof in Arnhem als volgende halte. Daarnaast werden pogingen gedaan om tot een vergelijk te komen met de Schoolt. Op 12 april 1817 sloten de markenrichters van Zuylen van Nievelt van de marken Dorth, Dortherbroek en Zuidloo, en van der Borch van de marke Verwolde, Laren en Oolde een akkoord. Daarin schreven zij, dat "het met de wederzijdsche belangen dier marken meer overeenkomen zoude, de discussien omtrend de Landeweerswal en sloot errezen, bij wege van minnelijk vergelijk .... te termineeren". De beide markenrichters wensten tot een "minnelijke conferentie" te komen. Daartoe was het van belang, dat de procedures tegen Teunis Rietman en anderen voorlopig niet vervolgd zouden worden, de gewezen vonnissen zouden evenmin uitgevoerd mogen worden. Mocht de conferentie niet tot het gewenste resultaat leiden, dan mochten partijen het akkoord binnen 14 dagen opzeggen en verdergaan op basis van de situatie, zoals die bestond op 15 april 1817, het moment van het ingaan van het akkoord.
Het leek een aanzet in de goede richting, maar het succes bleef uit. Daarom ontmoetten de twistende partijen elkaar weer in de rechtszaal, nu in Arnhem. Op 1 augustus 1818, vier jaar na de eerste incidenten aan de Landeweerswal, diende daar de zaak tussen de marke Verwolde, Laren en Oolde en Teunis Rietman. De gehele rechtsgang werd nog eens tegen het licht gehouden, zonder dat nieuwe feiten werden toegevoegd. De uitspraak was weer niet zonder verrassingen.
De Arnhemse rechtbank bevestigde, dat de rechters in Zutphen het Lochemse vonnis terecht vernietigd hadden. Echter: het gedeelte, waarin de marke tot de proceskosten werd veroordeeld, werd onjuist bevonden. De vier Arnhemse rechters veroordeelden

Teunis Rietman, op grond van zijn aandeel in het incident op 18 mei 1814 en zijn opstelling daarna, tot een geldboete van zes guldens. Bovendien moest hij de proceskosten betalen van de gevoerde rechtszaken.
Dat was de definitieve uitspraak, waarop zo lang gewacht was. De verhouding tussen de Schoolt en de marke Verwolde, Laren en Oolde kon zich na alle incidenten en rechtszaken geleidelijk weer normaliseren.
Tien jaar na de eerste incidenten aan de Landeweerswal konden markenrichter en gecommitteerden van die marke Verwolde, Laren en Oolde tijdens een markevergadering dan ook melden, dat de processen tegen ingezetenen van de Schoolt met succes afgerond waren. De pogingen om daarna tot een vergelijk te komen, waren helaas op niets uitgelopen. Gelukkig onthielden de Schoolters zich sedert jaren van "alle openlijke stoornissen", zo werd met tevredenheid geconstateerd, "terwijl de dennen en populieren op de wal zeer welig groeyen.....".

Bronnen: markeboeken van de marke Verwolde, Laren en Oolde, en een aantal akten en documenten over de zaak tegen de "Schoolters", die zich bevinden in het marke-archief, dat deel uitmaakt van het persoonlijk archief van baron A.P.R.C. van der Borch in Verwolde.

Dit artikel is een voorpublicatie uit een boek over de marke Verwolde, Laren en Oolde, dat in voorbereiding is.

DILIGENCEDIENST ARNHEM - DEVENTER

Een brief van de Staatsraad, Commissaris des Konings, in de provincie Gelderland d.d. 13 mei 1854 nr 2075/17 3de afdeling, te Arnhem.

"Ik heb de eer, bij deze in Uwe handen te stellen een afschrift van een adres van Van Heumen, Koens en Kiesbrink, ondernemers der wagendiensten Zutphen, Arnhem en Deventer, verzoekende, om een hunner wagens over Voorst in plaats vanover Gorssel te doen rijden; met verzoek, dat U deswege Gedeputeerde Staten dienen van berigt en beschouwingen."

De Staatsraad, Commissaris des Konings,
w.g. (handt. onleesbaar.)

Op 22 mei 1854 nr 156 schreef de burgemeester De Vuller het volgende:
Burgemeester en Wethouders van Gorssel, gezien een afschrift van het adres van Van Heumen, Koens en Kiesbrink, ondernemers eener diligencedienst tusschen Arnhem en Deventer, verzoekende om één hunner wagens over Voorst in plaats van over Gorssel te doen rijden, in hunne handen gesteld door den Heere Staatsraad, Commissaris des Konings in deze Provincie bij missive d.d. 13 Mei jl nr 2057/17 3de afd.:
Overwegende, dat wel is waar de overbrenging dezer wagendienst van den regter naar den linker IJsseloever voor het fonds van den straatweg van Deventer op Zutphen enz. schadelijk moet worden geacht, doch dat het gerief van het publiek en van de ingzetenen dezer Gemeente daar door weinig zal worden benadeeld, aangezien de wagendienst ene andere onderneming, zonder veel verschil in tijd, over Gorssel zal blijven rijden;
Hebben met terugzending van het adres de eer Heeren Gedeputeerde Staten te berigten, dat zij geene bedenkingen kunnen maken tegen de door de Ondernemers verzochte wijziging der aan hun verleende Concessie.

w.g. De Vuller

NIEUWS UIT DE BIBLIOTHEEK (4)

H. Schoenmaker

Met dit verslagje is de aanwinstenlijst nummer 7 ingezonden voor publicatie in Ons Markenboek.
Schenkingen zijn gedaan door N.N. (Résidence Princehof), J.Th. Jansen te Vorden en L.J. Veldink te Gorssel (stand op 12 januari 1998). Allen hartelijk dank.

AANWINSTEN BIBLIOTHEEK (7)

H. Schoenmaker

1 Telefoongids PTT Telecom, 34, 96/97, Deventer, Zutphen, bevat o.m. de gemeente Gorssel.
2 Gelre. Bijdragen en Mededelingen (BMG): verschillende delen uit de jaren tussen 1910 en 1926 en 1944 en 1946, in totaal negen delen.
3 Gelre. Werken:
nr 19 jaar 1933 Bakhuizen van den Brink, J.N. en Stegeman, B., Het ambt Breedevoort tijdens het Anholter pandschap 1562-1612, Arnhem, 1933.
nr 24 jaar 1950 Mooy, A.J. de, De Gelderse Kroniek van Willem van Berchen, Naar het Hamburgse handschrift uitgegeven over de jaren 1343-1481, Arnhem, 1950.
nr 34 jaar 1975 Vredenberg-Alink, J.J., Kaarten van Gelderland en de kwartieren, Proeve van een overzicht van gedrukte kaarten van Gelderland en de kwartieren vanaf het midden der zestiende eeuw tot circa 1850, Arnhem, 1975.
4 Dam, A. van, Heen en weer heen, Over pontjes, voetveren, veerlieden en veerhuizen, Baarn, 1992, o.m. over het voetveer Gorssel-Wilp.
5 Geschiedenis van de Provinciale Geldersche Electriciteits Maatschappij 1940-1955, Geschreven ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan van de onderneming, Arnhem, 1955.
6 Geschiedenis van een Gelders streekvervoer-bedrijf, 70 jaar Geldersche Tramweg- Maatschappij 27 juni 1951, Doetinchem, 1951.
7 Landbouwkolonie Nederlandsch Mettray op Rijsselt bij Zutphen, berichten nr 97 en 98, jaarverslagen 1948 en 1949.
8 Penning, L., Om Gelre's Hertogskroon, Geschiedkundig verhaal, Doetinchem, z.j.

9 Colijn's Kamerrede, uitgesproken in de Eerste Kamerzitting van donderdag 8 februari 1934, Amsterdam, z.j. (1934).
10 Reeskamp, J.H.E., Trams, nr 72 in de Alkenreeks, Alkmaar, z.j.
11 Landgoederen in Nederland met gegevens over de ligging en de toegangsregeling, deel in de reeks Reisgidsen voor Nederland, ANWB, z.j. (1942), o.m. de gemeente Gorssel pag. 55,56,73,147, 148.
12 Gazenbeek, Jac., Gelderland bewaarde ...Gids voor de Gelderse Oudheidkundige Musea en Oudheidkamers, z.pl., 1963.
13 Kühn, G., Katalogus prentbriefkaarten Nederland 1982-1983, Handleiding voor waardering van de prentbriefkaarten, z.pl., z.j.
14 Bosscher, Ph.M., Honderdvijftig jaar Fonds 1815, Erkentenis der Nederlanders aan hunne verdedigers, Bussum, z.j., 1965.
15 Provinciale Geldersche Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer (GVV), concept- notulen der jaarlijkse Algemene vergadering gehouden te Nijmegen op 20 juli 1948.
16 Provinciale Adviescommissie van het Bedrijfschap voor Zuivel, afdeling Gelderland, Notulen van de 4e vergadering gehouden te Arnhem op 4 augustus 1948 met bijbehorende brief d.d. 19 augustus 1948.
17 Geldersche Tramwegen, Resumé betreffende de onderhandelingen en briefwisseling met het Rijk betreffende de opbraak van de lijnen Deventer-Zutphen en Epse-Borculo met bijbehorende brief d.d. 19 augustus 1948.
18 Seemann, Broos, Bladharken, De naober uut Salland, Zelhem, 1990.
19 Kroniek van de Achterhoek 1991, Twaalf maanden Achterhoeks nieuws in beeld, eindred. A.H.G. Schaars, Gaanderen, 1992.

De bibliotheek van de vereniging bevindt zich in het verenigingsgebouw Het Richtershuis te Harfsen, Hulstweg 4, telefoon 0573 - 432003, en is geopend elke tweede dinsdag van de maand van 14.00-16.00 uur.
Tevens zijn dan leden van de werkgroep genealogie aanwezig.

SPONSORS VAN DE ELF MARKEN

Rabobank Berkel-IJssel
Gemeente Gorssel

Almen:
Autobedrijf Loman annex Rijwielhandel, Dorpsstraat 31-33
Boeltjes Sig. Mag./Kantoorboekhandel, Dorpsstraat 20
HCR De Hoofdige Boer, Dorpsstraat 38
Installatiebdrijf F. Pladdet, Dorpsstraat 24

Eefde:
Bouwbedrijf Nijenhuis Menkveld, Mettrayweg 30
Makelaarskantoor B.W. ten Dam, Rustoordlaan 39

Gorssel:
Kantoorboekhandel Bechtle, Hoofdstraat 36D
Welkoop H.H. Berndsen, Molenweg 38
Verzekerings Adviseur De Boei, Elfuursweg 3A

Harfsen:
Café Buitenlust, Lochemseweg 132
Foto Wim Wichers, Lochemseweg 94
Garage Henk Slettenhaar, Bremweg 1B
Installatiebedrijf Jan ten Have, Lochemseweg 96
Lubberding BV Harfsen, fabrikant van Gerjak voortenten, en Tago vouwwagens, Reeverweg 6A

Zwolle:
Uitgeverij Waanders BV

Inlichtingen over sponsoring bij de penningmeester.

Het lidmaatschap loopt van 1 januari - 31 december.
Opzeggen van het lidmaatschap dient te geschieden vóór 1 december.

De contributie bedraagt f. 30,-- per jaar per gezin. Hiervoor heeft men vrije toegang tot de vergaderingen, lezing- en dia-avonden. Tevens wordt elk kwartaal Ons Markenboek gratis toegezonden. De leden buiten de gemeente betalen hiervoor f 5,-- extra als bijdrage in de portokosten.
Betaling van contributie, bijdragen of giften kan geschieden op de rekening van de vereniging nr. 3014.05.611 bij de Rabobank "Berkel-IJssel".
Voor contributiebetaling wordt voorkeur gegeven aan een machtiging of een acceptgirokaart.

Publicatie of overname van artikelen uit Ons Markenboek is alleen toegestaan met toestemming van de voorzitter van de redactiecommissie.
Kopij te zenden aan één van de leden der redactiecommissie, indien mogelijk op diskette (WP.5.1) met drie uitgewerkte teksten.

Het verenigingsgebouw Het Richtershuis, Hulstweg 4 te Harfsen, is op dinsdagmiddag geopend van twee tot vier uur. De tweede dinsdag van de maand kan men hier terecht voor bibliotheek en genealogie.
Het gemeente-archief is alleen op maandag geopend.

Adviseur : J. Eefting, archivaris gemeente Gorssel
Postbus 19, 7213 ZG Gorssel, tel 0575 498989

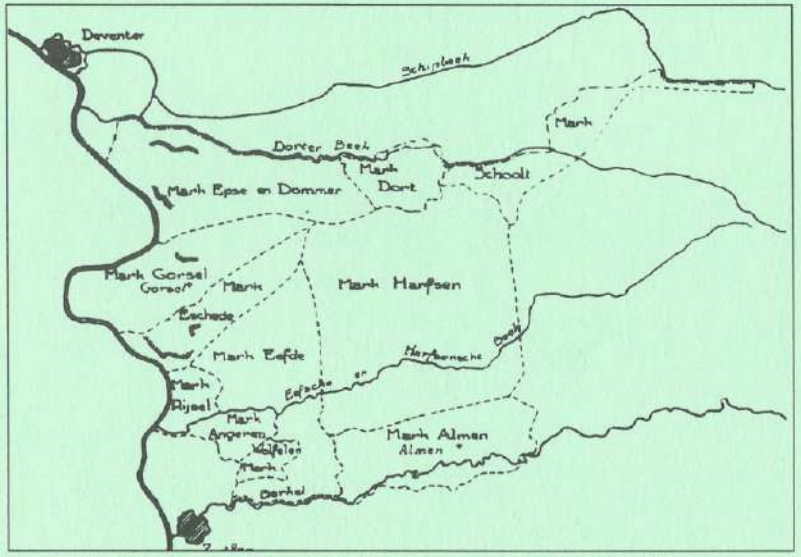

Kaartje van de vroegere marken in de gemeente Gorssel